

Arhitectura bisericii – expresie a afirmării identității cultural-religioase în comunitățile multietnice. Studiu de caz: Sulina

Anca Filip

Sulina este un oraș-port fluvial și maritim, cu o evoluție particulară, datorată prezenței Comisiei Europene a Dunării, care a funcționat în Sulina timp de aproape un secol, de la jumătatea secolului XIX până înaintea celui de-Al Doilea Război Mondial.

Cea mai veche mențiune asupra Sulinei aparține împăratului bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913-959), în scrierea sa *De administratio imperio*. În acea perioadă Imperiul Bizantin își exercita autoritatea pe țărmul de vest al Marii Negre și în Delta Dunării. Pe fondul slăbirii puterii bizantine în zona Dunării de Jos, are loc o întărire a poziției negustorilor italieni – venețieni și genovezi. Sulina apare din ce în ce mai des pe documente cartografice din secolele XIV-XVII, sub numele *Selina*, *Sollina*, *Salina*, *Seline*. La sfârșitul secolului XV, zona intră sub stăpânire otomană pentru aproape patru secole și jumătate.

În urma războaielor ruso-turce, prin Tratatul de pace de la Adrianopol, din 1829, dominația otomană asupra Dunării de Jos ia sfârșit, Delta Dunării intrând în sfera de influență a Rusiei. După Pacea de la Adrianopol, se declanșează și procesul masiv de emigrare a grecilor, mulți dintre aceștia așezându-se în orașele porturi de la Dunăre sau Marea Neagră.

Pentru a-și marca prezența în Sulina, rușii construiesc, în centrul orașului, pe o parcelă de teren ferm, retras de la Dunăre, o biserică impunătoare, astăzi dispărută, al cărei altar este marcat printr-un monument amplasat în curtea actualei biserici ortodoxe vechi „Sf. Nicolae”. Silueta pregnantă a acestei biserici, alături de cea a vechiului far construit în anul 1802 de Beshir Aga, marchează imaginea Sulinei la jumătatea secolului XIX, așa cum este ea reprezentată în vechile gravuri ale epocii.

În anul 1856, prin Tratatul de pace de la Paris, încheiat după încheierea războiului ruso-turc, se stabilește libertatea de navigație pe toată întinderea

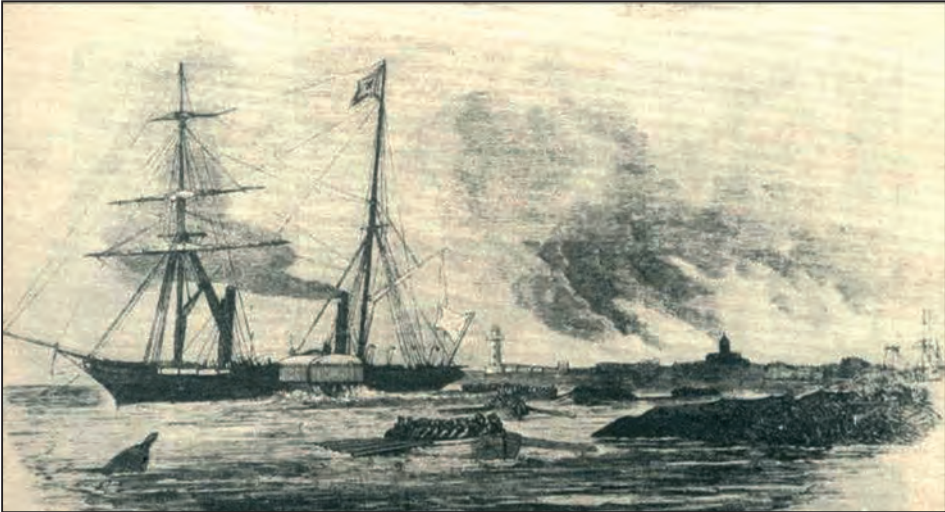

Fig. 1. „Die Zerstörung von Sulina durch die Engländer am 17 Juli 1854”, desen anonim „Illustrierte Zeitung”, Leipzig, 1854, Biblioteca Academiei Române, P.III, 3076

Fig. 2. „Gura Sulina”, gravură din volumul „The Danube”, de William Bettie M.D., cu ilustrații de W. Henry Bartlett, Londra, 1842

fluviului și se constituie Comisia Europeană a Dunării – C.E.D., inițial ca un organism provizoriu, cu mandat pentru doi ani, alcătuită din reprezentanții marilor puteri europene: Anglia, Franța, Austria, Prusia, Germania, Italia, Sardinia, Rusia și Turcia, dar care și-a prelungit existența până în preajma celui de Al Doilea Război Mondial.

Atribuțiile C.E.D. erau de natură legislativă (elaborarea regulamentelor de navigație și poliție fluvială în sectorul Dunării maritime), judecătorească (judecarea contravențiilor față de regulamentele de navigație), administrativă (stabilirea și perceperea taxelor de navigație și administrarea portului Sulina) și tehnică (executarea studiilor și lucrărilor de amenajare pentru navigație pe brațul Sulina). În Sulina își desfășurau activitatea: Casa de navigație, Serviciul tehnic, Inspecția de navigație, Serviciul spitalelor, câteva birouri ale Contabilității generale, Căpitănia portului.

În anul 1857 încep lucrările de amenajare la gura brațului Sulina, care este ales, dintre cele trei brațe ale Dunării, pentru a fi amenajat ca principală arteră fluvială navigabilă. Până în anul 1902, C.E.D. desfășoară, după proiectele inginerului englez Charles Hartley¹, ample lucrări de amenajare și regularizare a Brațului Sulina, care este transformat în canal navigabil.

Instalarea la Sulina a Comisiei Europene a Dunării determină o rapidă dezvoltare și modernizare a orașului. Crește și afluxul de imigranți datorită avantajelor oferite de aceasta. Populației autohtone alcătuite din greci, români, ruși, turci și italieni, i se adaugă funcționarii Comisiei, împreună cu familiile lor, care proveneau din statele europene membre C.E.D., cărora li se alătură armeni, evrei, lipoveni, kosovari și muntenegreni. Se constituie un adevărat mozaic multietnic și multicultural.

Fiecare dintre aceste etnii își afirmă identitatea culturală și prin construirea de biserici. Rușii, grecii, românii și italienii, prezenți în Sulina dinainte de instalarea C.E.D., își construiesc bisericile foarte aproape una de cealaltă, în vechiul centru al orașului, lângă biserica construită de ruși înainte de anul 1842. Toate aceste biserici sunt închinat Sfântului Nicolae, patronul marinarilor. Biserica catolică este ridicată de comunitatea italiană în anul 1863. Biserica grecească și biserica ruso-română sunt construite în perioada 1866-1868. C.E.D. contribuie cu subvenții, în perioada 1865-1870, la ridicarea acestor biserici².

În acest timp, orașul se dezvoltă. Prin asanarea și secarea mlaștinilor, noi terenuri sunt destinate construirii. Se clădesc locuințe, școli, sedii administrative: primărie, prefectură, judecătorie, percepție, vamă, poliție. Se

¹ Sir Charles Augustus Hartley (3 februarie 1825 – 20 februarie 1915), inginer englez, specializat în construcția de căi ferate și amenajări hidrotehnice de porturi și estuare; inginer șef al C.E.D. (1856-1872), apoi inginer consultant al C.E.D. (1872-1902); face parte din comitetul desemnat de Congresul S.U.A. pentru asigurarea navigabilității în Delta fluviului Mississippi (1875); membru în Comisia tehnică internațională pentru lărgirea Canalului Suez (1884); consultant pentru lucrările de amenajare și modernizare a porturilor: Odessa, Trieste, Constanța, Burgas, Varna, Durban.

² *La Commission Européenne du Danube et son oeuvre de 1856 à 1931 / Comisia Europeană a Dunării și activitatea sa de la 1856 la 1931*, A.F.D.J. – R.A., Galați, 2006.

construiesc reprezentanțe diplomatice și agenții ale companiilor de navigație, ateliere pentru repararea și întreținerea navelor. Cartierul C.E.D., alcătuit din reședințe ale personalului, palatul și spitalele Comisiei este amplasat la marginea de est a orașului, determinând astfel mutarea către est a centrului orașului Sulina.

Pe un teren cu deschidere la Dunăre, la est de bisericile catolică, grecească și ruso-română, este construită în anul 1869 biserica anglicană, din subvenții ale C.E.D., pentru funcționarii acesteia și pentru angajații reprezentanțelor consulare și comerciale de cult protestant.

În urma războiului din 1877-1878, Dobrogea revine Regatului României. Pentru a-și afirma prezența în aceste teritorii, autoritățile române hotărâsc construirea unei biserici catedrale, închinată Sfinților Ierarhi Nicolae și Alexandru. Încă din anul 1882 sunt alocate fonduri guvernamentale în acest scop. Proiectul catedralei în stil neoromânesc este întocmit de arhitectul Nicolae C. Mihăescu³. Din lipsă de fonduri, lucrările încep abia în anul 1910.

Și alte etnii își construiesc biserici. În cartierul armenesc, amplasat în partea de vest a orașului, în Sulina veche, este construită o biserică armenescă, în perioada 1892-1893, pentru armenii care munceau în port. În perioada 1860-1870 este construită o moschee, în partea de est a orașului, în apropierea cartierului C.E.D. În Sulina mai funcționase vechea geamie Hamedic. La sfârșitul secolului XIX este construită o sinagogă.

În anul 1900, Sulina numără 5.611 locuitori: 2065 greci, 803 români, 594 ruși, 404 armeni, 268 turci, 211 austro-ungari, 173 evrei, 140 kosovari și muntenegreni, 45 italieni, la care se adaugă personalul C.E.D.⁴

Rușii lipoveni, stabiliți în Sulina la începutul secolului XX, își construiesc biserica în anii 1927-1928, în partea de vest a orașului, dincolo de biserica armenescă.

În anul 1938, în urma Aranjamentului de la Sinaia, principalele atribuții ale Comisiei Europene a Dunării, care a menținut prosperitatea Sulinei, trec asupra statului român.

Al Doilea Război Mondial aduce mari distrugerii orașului, care este bombardat în anii 1940 și în 1944, acest al doilea bombardament, din 25 august,

³ Nicolae C. Mihăescu (3 martie 1863, Târgoviște – 20 decembrie 1934, București), arhitect român; studiază la Școala de poduri și șosele din București și la Școala de arte frumoase din Paris; arhitect, restaurator și profesor la Școala de arhitectură (1898-1934); principalele lucrări: Palatul Ministerului Cultelor și Artelor, azi Ministerul Educației și Cercetării, Palatul Sinodal al Mănăstirii Antim din București, Palatul Societății funcționarilor publici din Piața Victoriei din București (azi dispărut), Tribunalul și Școala comercială din Târgoviște, Tribunalul din Giurgiu, Catedrala din Drăgășani, Biserica Bradu – Boteanu din București;

⁴ *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, București, 1902.

distrugând peste 60% din fondul construit. În timpul războiului a dispărut biserica anglicană. În urma avariilor suferite în timpul bombardamentelor și datorită dispariției comunităților care le-au construit, după război au dispărut biserica armenescă, sinagoga și moscheea.

În anul 2001 Sulina numără 4601 locuitori: 3955 români, 504 ruși lipoveni, 62 greci și 7 turci. În prezent, în Sulina se mai află: catedrala ortodoxă „Sfinții Ierarhi Nicolae și Alexandru”, biserica ortodoxă „Sfântul Nicolae” – fosta biserică grecească, biserica lipovenească și biserica ortodoxă veche „Sfântul Nicolae”, scoasă din uz.

Modelul de conviețuire multiculturală al Sulinei este ilustrat și de ansamblul cimitirelor alcătuit din: cimitirul amenajat în anul 1864 de Comisia Europeană a Dunării, pentru toate confesiunile creștine - catolic, protestant și ortodox, alături de care se află cimitirul lipovenesc, cel musulman și cel evreiesc.

Biserica ortodoxă veche „Sf. Nicolae”

Prin firmanul sultanului Abdul Aziz din 15 mai 1866 li se dădea învoire românilor și rușilor să își construiască o biserică în Sulina, pe terenul vechii biserici ruse, construită înainte de anul 1842⁵.

Biserica cu hramul „Sf. Nicolae”, patronul marinarilor, care este sărbătorit la 6 decembrie, este ridicată în perioada 1866-1868, prin contribuția locuitorilor români și ruși din oraș. Vechea biserică rusă este demolată după terminarea bisericii celei noi. Monumentul din curtea bisericii actuale marchează locul altarului vechii biserici. La construirea bisericii „Sf. Nicolae” contribuie cu fonduri și Comisia Europeană a Dunării⁶. Biserica este sfințită în anul 1868. Serviciul divin se oficia în limbile rusă și română. După alipirea Dobrogei la România, fiind singura biserică din oraș în care se oficia cultul creștin ortodox în limba română, a fost declarată biserică catedrală de către Episcopia de la Galați.

Devenind neîncăpătoare, bisericii i se adaugă, în anul 1893, exonartexul cu turnul clopotniță. Tot în acest an este construită și casa parohială, care funcționează ca locuință a preotului paroh, bibliotecă și cancelarie a parohiei⁷.

În anii 1927-1928 rușii lipoveni își construiesc o biserică în Sulina.

⁵ Th. Atanasiu, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române și chestiunea Bisericii grecești din Sulina*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an XIV (1890), 2 (mai) și 3 (iunie), București, 1890.

⁶ *La Commission Européenne du Danube et son oeuvre de 1856 à 1931 / Comisia Europeană a Dunării și activitatea sa de la 1856 la 1931*, A.F.D.J. – R.A., Galatz, 2006, p. 403.

⁷ *Chestionarul pentru Biserica Catedrală Sfântul Nicolae din Comuna Urbană Sulina*, pr. paroh Calinic Gradea, Arhiva Parohiei Ortodoxe „Sf. Nicolae și Alexandru”, Sulina, 1925.

Fig. 3. Biserica catedrală „Sf. Nicolae” , Sulina, 1908

Fig. 4. Biserica ortodoxă veche „Sf. Nicolae”, Sulina, vedere sud, 2008

În perioada 1953-1956 se efectuează reparații capitale. Biserica este pictată de pictorul Dimitrie Hornung.

În septembrie 1982 este sfințită catedrala ortodoxă „Sf. Nicolae și Alexandru” și biserica „Sf. Nicolae” este scoasă din uz. În prezent se desfășoară lucrări de restaurare, urmând ca biserica să fie redată cultului.

Biserica are plan în formă de cruce cu brațe libere, alcătuit din altar, naos, pronaos și exonartex, adăugat ulterior. Absida altarului are formă semicirculară, în timp ce asidele laterale ale naosului sunt rectangulare. Pe fațada de nord se află un pridvor din lemn, minuțios decorat, adăugat ulterior construirii bisericii. Un al doilea pridvor era amplasat pe fațada de sud. Deasupra naosului se ridică o turlă masivă octogonală, cu diametru 6,27 m. Pe fiecare față a turlei se află câte o ferestră dreptunghiulară cu câte un mic fronton. La vest, deasupra exonartexului se înalță un turn clopotniță tot octogonal. La etajul întâi al turnului clopotniță este cafasul, separat printr-un parapet de pronaos. Turnul clopotniță este acoperit cu un bulb rusec.

Biserica are trei accese: două în exonartex pe laturile de nord și de sud și unul în altar, pe latura de sud. Au mai existat două accese principale, situate în axul absidelor laterale, la nord și sud, care au fost închise cu zidărie și transformate în ferestre.

Decorul exterior este neoclasic. Pereții exteriori sunt decorați cu asize din tencuială. Colțurile pronaosului și absidelor laterale sunt marcate cu lezene din tencuială, slab profilate. Sub cornișă este o friză decorată la colțurile bisericii cu elemente ceramice în formă de cruce. Frontoane triunghiulare se ridică la partea superioară a pereților absidelor laterale și ai turnului clopotniță.

Biserica grecească „Sf. Nicolae”

În baza firmanului sultanului Abdul Aziz din 15 mai 1866, prin contribuția comunității elene din Sulina se pune piatra de temelie a bisericii cu hramul „Sf. Nicolae” – protector al marinarilor, în ziua de 14 octombrie a aceluiași an⁸. Biserica este ridicată pe terenul vechii biserici ruse, alături de biserica ortodoxă ruso-română „Sf. Nicolae”. În acea vreme, comunitatea greacă era cea mai importantă din Sulina, fiind în același timp și cea mai numeroasă. Această situație se va menține până după primul război mondial. Terenul ales pentru ridicarea bisericii se află în centrul vechi al orașului, la intersecția a două străzi principale, oferind o foarte bună vizibilitate. Hramul inițial al bisericii era prăznuit la 9 mai: Aducerea moaștelor Sfântului Nicolae. Biserica este sfințită în anul 1869. La construirea bisericii contribuie cu fonduri

⁸ Th. Atanasiu, *op. cit.*

Fig. 5. Biserica grecească și biserica catedrală (vechea biserică ruso-română), Sulina, 1903

Fig. 6. Carte poștală cu cele două biserici construite pe același teren: biserica catedrală „Sf. Nicolae” și biserica grecească „Sf. Nicolae”, Sulina, 1903

și Comisia Europeană a Dunării⁹. Biserica nu are turlă în timpul stăpânirii turcești. După alipirea Dobrogei la România, bisericile i se ridică o mică turlă deasupra naosului.

În anul 1931 biserica este pictată în ulei în interior și pe peretele de răsărit al pridvorului. Fiecare scenă poartă numele familiei donatoare. Este

⁹ La Comission Européene du Danube..., p. 403.

posibil ca autorul picturii să fie preotul Ioannis C. Chiriacos¹⁰, care slujea în această biserică în acea perioadă. În anul 1974, în Sulina rămânând puțini greci, biserica se afiliază Parohiei ortodoxe române din Sulina.

În aceeași incintă cu biserica se află fosta școală de băieți a comunității elene din Sulina, construită în anul 1883, în prezent casă parohială.

În anul 2001 în Sulina sunt 62 de greci din totalul de 4600 locuitori.

Biserica este de tip bazilical, cu trei nave cuprinse sub același acoperiș, în două ape. Absida altarului, de formă semicirculară, este decroșată. Pe perețele de răsărit al altarului sunt practicate două nișe semicirculare în grosimea zidului pentru proscomidie și diaconicon. Cele trei nave sunt separate prin două șiruri de coloane circulare. Nava centrală este mai lată și mai înaltă decât cele laterale. Traveele delimitate de coloane și ziduri sunt acoperite, după cum urmează: cele trei travei de la intrare, în zona cafasului, au tavane orizontale. Toate celelalte travei sunt acoperite cu bolți a vela pe arce, cu excepția traveei centrale care este acoperită cu o semicalotă penetrată de ferestrele turlei.

O turlă de dimensiuni modeste se ridică deasupra cupolei centrale. Deasupra intrării în biserică, pe tot peretele de vest și extinzându-se pe laterale prin două brațe ușor asimetrice se află un cafas din lemn, adăugat ulterior construirii bisericii. Iconostasul și amvonul din lemn, de culoare albă, specific bisericilor grecești, bogat decorate, împodobesc spațiul interior al bisericii.

Biserica are trei accese principale pe centrul laturilor de vest, nord și sud. Fațadele au decorație neoclasică. Deasupra ferestrelor sunt frontoane triunghiulare. Ușile principale de pe fațadele de nord și sud sunt flancate de pilaștri neoionici. Colțurile bisericii sunt marcate tot prin pilaștri neoionici.

Biserica catolică „Sf. Nicolae”

Este construită în anul 1863 de comunitatea italiană, alcătuită din navigatorii și negustorii dalmațieni și venețieni, care aveau interese în Sulina dinainte de instalarea C.E.D. Este amplasată în centrul vechi al Sulinei, în apropierea bisericii ortodoxe vechi și a celei grecești. În anul 1865 primește subvenții de la C.E.D.

Parohia este constituită în anul 1868. În anul 1906 parohia catolică numără 230 de credincioși¹¹.

¹⁰ Ioannis C. Chiriacos (8 decembrie 1869 – 1941), preot grec; a slujit ca ierodiacon al comunității grecești din Brăila (1901–1920); a fost hirotonit preot în Biserica „Sf. Treime” a Facultății de Teologie din Halki; a slujit la comunitatea greacă Sf. Nicolae din Sulina (1920–1941); icoane pictate de el se află în bisericile grecești din Brăila, Calafat, București, Sulina.

¹¹ Anghel Constantinescu, *Monografia Sfintei Episcopii a „Dunărei de Jos”*, București, 1906.

Reparațiile capitale din anul 1931 îi aduc unele modificări: turla clopotniță este înlocuită cu o campanilă plată cu trei clopote.

Silueta bisericii este discretă și delicată, de tip bazilical trinavat: nava centrală fiind acoperită cu o boltă semicilindrică, colateralele cu tavan plat. Decorația exterioară și interioară este sobră.

În anul 1864, în curtea bisericii este construită o clădire anexă, cu etaj, cu funcțiunea de casă parohială. Începând cu anul 1883, aici a funcționat școala catolică. În anul 1906 școala catolică număra 81 de elevi¹².

Biserica este în cult, deși, în Sulina, în prezent mai sunt doar câțiva catolici.

Fig. 7. Biserica catolică „Sf. Nicolae”, Sulina, 2008

Biserica anglicană este construită în anul 1869 din subvențiile C.E.D., pentru funcționarii săi, pe malul Dunării, în apropierea cartierului comisiei.

Fig. 8. Biserica anglicană și moscheea, astăzi dispărute, văzute din vechiul far, Sulina, a doua jumătate a sec. XIX

¹² *Ibidem.*

Biserica, fiind construită înainte de amenajarea cheiurilor, este retrasă din aliniament, având, spre Dunăre, o curte plină de verdeață.

În anul 1906 comunitatea anglicană este formată din 15 familii¹³.

Biserica dispare la începutul celui de Al Doilea Război Mondial, în urma bombardamentelor.

În anul 1895, în clădirea vechii cazarme turcești, lângă biserica anglicană, este înființat „British Seamen’s Institute” – Cercul Marinei Militare, cu subvenții C.E.D. În prezent, în clădirea mult transformată funcționează un hotel.

Catedrala ortodoxă „Sf. Nicolae și Alexandru”

Catedrala este ridicată pentru a cinsti revenirea Dobrogei la „patria mamă” în urma Războiului de Independență din anul 1877. Ea este închinată Sfinților Ierarhi Nicolae, patronul marinarilor și al tuturor bisericilor din Sulina și Alexandru, de prăznuirea căruia, la 30 august 1877, fusese cucerită Reduta Grivița.

Încă din anul 1882, guvernul prevede în bugetul statului suma de 80.000 lei pentru construirea unei catedrale în Sulina. Se dorește găsirea unui amplasament reprezentativ, pe malul Dunării, pe strada Carol I, pentru ca biserica să fie vizibilă de la mare¹⁴. Nereușindu-se achiziționarea unui teren pe măsură, deși proiectul și caietul de sarcini fuseseră întocmite, banii rămași necheltuiți sunt retrași. Abia în primăvara anului 1899 este achiziționat terenul pe care va fi ridicată catedrala¹⁵. Amplasamentul este foarte bine ales: cu deschidere spre Dunăre, pe chei, în noul centru al orașului, constituit după înființarea C.E.D., în imediata apropiere a Palatului C.E.D. și a Palatului administrativ al Sulinei care adăpostea primăria, subprefectura, judecătoria și percepția.

Proiectul catedralei, în stil neoromânesc, este întocmit de arh. Nicolae C. Mihăescu. Piatra de temelie este pusă la 31 octombrie 1910, așa cum stă scris în *Actul de fundație al catedralei*. Regele Carol I și regina Elisabeta, aflați în vizită în Sulina, în primăvara anului 1911, examinează planurile noii catedrale.

În perioada 1910-1912, sub conducerea arh. C. Nănescu, catedrala este ridicată la roșu și învelită cu tablă de cupru. Din lipsă de fonduri, lucrările sunt sistate în anul 1912. Vor fi reluate abia peste 20 de ani. Catedrala se dovedea deja a fi un proiect prea grandios pentru orașul care atinsese punctul maxim de dezvoltare la cumpăna dintre secolele XIX și XX.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Memoriul relativ la construirea din nou a unei biserici în urbea Sulina*, pr. Ioan Gheorghie, parohul Bisericii ruso-române „Sf. Nicolae” din Sulina, înaintat P.S. Episcop Pimen al Eparhiei Dunării de Jos, 20 decembrie 1905.

La 24 mai 1932 regele Carol II vizitează Sulina și dispune reluarea lucrărilor la catedrală. În urma acestei vizite, la 14 august 1932, este înființat un *Comitet de construcție*, care să se ocupe de strângerea de fonduri, alcătuit, printre alții, din episcopul Cosma al Dunării de Jos, preotul Simion Vârgolici, parohul parohiei Sulina, Gala Galaction, generalul dr. Vasile Panaitescu, inspector general sanitar, comandorul Adam Jijie, fostul senator și primar al orașului Sulina, Gheorghe B. Popescu. Lucrările reîncep la 30 aprilie 1933.

La sfârșitul anului 1933, Comitetul de construcție lansează *Apelul către toți adevărații creștini, către bunii români și către toți oamenii de bine din România Mare*:

„Acum aproape un sfert de veac, în amintirea victoriilor repurtate pe meleagurile Bulgariei, de către înaintașii noștri, sub comanda marelui Căpitan, Carol I, la 1877, victorii ce-au dus la reîntoarcerea pământului scump al Dobrogei lui Mircea cel Bătrân, la sânul Patriei noastre; s-a pus, în asistența Regelui Carol I și a Familiei Regale, la Sulina, temeliea unei preafrumoase Biserici, care, atât prin arhitectura ei măreață, cât și prin frumusețea podoa-belor ei, exterioare și interioare, trebuia să însemne un imn de slavă Celui Atotputernic, pentru desrobirea acestui vechi pământ românesc, Dobrogea.

Așezarea Bisericii, aici la Sulina, poartă de intrare a vapoarelor tuturor neamurilor pământului în scumpa noastră Țară, mai are și altă semnificație și anume aceea, că această Biserică trebuia să fie ca o emblemă a României drept credincioasă, în fața lumii, ca astfel să meargă până departe, în cele patru părți ale globului, vestea, nu numai despre bogățiile solului acestei țări, ci și despre bogăția sufletească a poporului, ce o locuiește...

...Biserica nu este numai a orașului Sulina și nici numai a Deltei Dunării, ci ea este a întregului Neam Românesc...

...Trimitem, deci, apelul nostru în această Țară a noastră, unde totdeauna s-au ajutat asemenea opere, chiar când ele se înălțau peste graniță și-l adresăm tuturor oamenilor de bine, rugându-i stăruitor, să dea obolul lor, oricât de mic, pentru terminarea acestei istorice ctitorii, spre îndeplinirea voinței Celui ce a conceput-o, adică a Regelui Carol I și spre cinstirea părinților noștri, căzuți pe câmpurile Bulgariei în anul 1877, pentru Independența României...”

Războiul găsește biserica complet finisată în exterior. Medalioanele cu sfinți de pe fațadă sunt realizate din mozaic venețian de pictorul D. Norocea. Lucrările interioare nu fuseseră încă începute.

Sulina are mult de suferit în urma bombardamentelor din timpul războiului. Suflul exploziilor atinge biserica. Lucrările de reparații se termină abia în anul 1974. În perioada 1976 – 1982 sunt finalizate lucrările interioare. Pictura în frescă este realizată de pictorul Gh. Răducanu. La 5 septembrie 1982

Fig. 9. Catedrala ortodoxă „Sf. Nicolae și Alexandru”, Sulina, 2008

biserica este sfințită, încununându-se acest efort uriaș de construire, care a durat un secol.

Biserica are plan triconc, cu pronaos supralărgit, trinavat, cu naos cu abside curbe în interior, exprimate prin două decroșuri dreptunghiulare în exterior, cu altar semicircular la interior și poligonal la exterior, cu proscomidie și diaconicon ca încăperi independente. Biserica are cafas, extins și pe laterale. Navele laterale sunt separate de nava centrală prin stâlpi octogonali. Două pridvoare marchează accesul principale, de pe fațadele de vest și de nord.

Brațele crucii alcătuită din nava centrală, altar și abside laterale, sunt marcate volumetric, având toate aceeași înălțime, ridicându-se mai sus decât navele laterale, proscomidia și diaconiconul.

Biserica are trei turla. Turla centrală, circulară la interior și poligonală cu 12 laturi la exterior, sprijină, prin pandantivi, pe arcele, care unesc cele patru puncte de spijin masive din naos. Două turla octogonale se ridică deasupra traveelor centrale ale navelor laterale.

Decorul exterior este foarte bogat, specific stilului neoromânesc. Pereții sunt decorați cu arcușoare atornând cu arcade oarbe, cu arhivoltele bogat decorate cu motive vegetale. Un brâu răsucit se desfășoară pe fiecare perete

la 2/3 de bază. Deasupra brâului se află o friză cu motive vegetale. Sub cornișă, un brâu cu denticuli.

Brațele crucii sunt decorate la partea superioară cu medalioane cu chipuri de sfinți, realizate din mozaic din sticlă de Murano. Ancadramentele ferestrelor sunt inspirate de cele ale bisericii mănăstirii Golești.

Această biserică este o bijuterie a stilului neoromânesc, așa cum se manifestă acesta la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, datorită calității și unității imaginii arhitecturale, monumentalității exterioare și interioare, volumului complex și echilibrat, calității materialelor utilizate, bogăției și armoniei decorului.

Biserica armenească este construită în anii 1892-1893, în partea de vest a orașului, în cartierul armenesc. Amplasamentul ales, la intersecția a două străzi, oferă o bună vizibilitate bisericii.

Fig. 10. Biserica armenească, astăzi dispărută, Sulina, 1958

În anul 1895, în Sulina sunt 115 armeni. În anul 1900 numărul armenilor crește la 404 locuitori¹⁵. În anul 1906 biserica are un preot și un cântăreț.

Până la primul război mondial în biserică se slujește în mod regulat. Biserica suferă multe stricăciuni în perioada 1916-1918, soldații ruși

¹⁵ *Procesul-verbal nr. 62 al Primăriei urbei Sulina, 22 martie 1899.*

¹⁶ *Marele dicționar geografic al României, vol. V, București, 1902.*

¹⁷ *Chestionarul pentru Biserica Catedrală Sfântul Nicolae din Comuna Urbană Sulina, pr. paroh Calinic Gradea, Arhiva Parohiei Ortodoxe „Sf. Nicolae și Alexandru, Sulina, 1925.*

adăpostindu-și în ea caii și căruțele, la fel ca și în geamia turcească, distrugându-le interiorul¹⁷.

În perioada interbelică, în Sulina rămânând puțini armeni, în biserică se slujește doar la sărbători. În anul 1958 biserica este în ruină, iar astăzi în Sulina mai sunt doar trei familii de armeni, care merg la slujbă în celelalte biserici.

Biserica lipovenească este construită în anii 1927-1928 de către rușii lipoveni, stabiliți la începutul secolului XX în Sulina. Biserica este situată în partea de vest a orașului, în zona rurală a Sulinei, în cartierul locuit de lipoveni. Terenul ales pentru ridicarea bisericii are dublă deschidere, la două străzi paralele.

În anul 1930 în Sulina sunt 138 de lipoveni, din totalul de 6400 locuitori.

Până la construirea bisericii, rușii lipoveni frecventau biserica ortodoxă veche „Sf. Nicolae”, construită de ruși și de români, în care slujbele erau oficiate atât în limba rusă, cât și în limba română. Vechea biserică lipovenească, devenită neîncăpătoare, este demolată în anul 1995, când au fost finalizate lucrările de construire ale noii biserici lipovenești, desfășurate între anii 1991-1995. Noua biserică este situată lângă locul ocupat de vechea biserică. Arhitectura acestei biserici se înscrie în tipologia bisericilor lipovenești din Delta Dunării.

În anul 2001, dintre cei 4600 de locuitori din Sulina, 504 sunt lipoveni.

Fig. 11. Vechea biserică lipovenească, astăzi dispărută, Sulina, 1958

Fig. 12. Biserica lipovenească, Sulina, 2008

ABSTRACT

The Church Architecture – Expression of the Cultural-Religious Identity in the Multiethnic Communities. A Case-Study: Sulina

Certified in documents of 950 BC in Byzantine emperor Constantin Porphirogenet's *De Administratio Imperio*, Sulina is a port providing access to both the Black Sea and Sulina Branch of the Danube. The habitants of Sulina were: Turks, Greeks, Russians, Romanians, Genovese.

Created in 1856, through the Peace Treaty of Paris, following the Crimean War (1854-1856), in order to protect political, economical and military interest of the great Europeans powers at the Danube's Mouth, the European Danube Commission E.D.C. (1856-1939) was installed in Sulina.

E.D.C. transformed the small village of Sulina into a modern town, inhabited by international office workers, diplomats, merchants, engineers, doctors, ship owners, craftsmen, dockers of all nationalities.

The confessional process was provided by nine different churches: an Orthodox Russian-Romanian church, a Greek church, a Catholic church, an Anglican church, an Orthodox Romanian cathedral, an Armenian church, a Russian Lipovan church, a Turkish mosque and a Jewish temple.

The architecture of each of these places of worship expresses the cultural identity of their specific ethnic group.